

PRÁVNÍ POJEM RETROAKTIVITY

PETR VOJÍŘ

Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Česká republika

Abstrakt v rodném jazyce

Příspěvek je zaměřen na problematiku retroaktivity právních norem. Jeho účelem ale není zkoumat, je-li retroaktivita právních norem v tom či onom právním odvětví toho či onoho právního řádu přípustná a případně za jakých podmínek, nýbrž kriticky pohlédnout na samotný právní pojem retroaktivity. V příspěvku se proto nejprve odkrývá historický a geografický kontext tohoto pojmu, posléze se podává systematika definic retroaktivity současné české právní vědy. Na závěr autor upozorňuje na nesprávnost některých recentních pojmenování a pojetí zkoumaného jevu a pokouší se ho proto pojmenovat a pojmut správně.

Klíčová slova v rodném jazyce

Retroaktivita právních norem, působnost, platnost a účinnost právních norem.

Abstract

This paper is focused on the issue of legal norms retroactivity. Its aim is not to inquire if legal norms retroactivity is admissible within a branch of law of some legal system and eventually under which conditions but to take a critical look at the legal concept of the retroactivity as such. Thus, there are some historical and geographical explanation of the concept in the paper and some classification of the retroactivity definitions of the recent Czech jurisprudence. Finally, the author of the paper points out incorrectness of some denominations and definitions of the phenomenon and so tries to denominate and define it correctly.

Key words

Retroactivity of legal norms, time applicability, validity and effectiveness of legal norms.

„*Lex retro non agit.*“
Stanislaw Wróblewski

1. POJEM RETROAKTIVITY V HISTORICKÉM A GEOGRAFICKÉM KONTEXTU

Současná česká právní věda je prvkem kontinentální právní vědy¹. Terminologie a pojmový aparát kontinentální právní vědy (ale i kontinentálního právního systému) jsou výsledkem staletého vývoje začínajícího v římském právu soukromém.

---

¹ Stejně tak jako právní řády všech států je možno podle charakteru formálních pramenů práva roztrždit do dvou velkých právních systémů (rodin, kultur, práv, základních typů resp. modelů práva, právních tradic) – do kontinentálního právního systému (zvaného též jako románsko-germánský) a do angloamerického právního systému, zvaného též jako common law [viz např. Knapp, V. Velké právní systémy (Úvod do srovnávací právní vědy). Praha: C.H.Beck, 1996, zejm. s. 103 a násl.; Merryman, J. H. The civil law tradition. An introduction to the Legal Systems of Western Europe and Latin America. Stanford: Stanford University Press, 1969; Knapp, V. Teorie práva. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 91-104; Boguszak, J. In Boguszak, J., Čapek, J. Teorie práva. Praha: Codex Bohemia, 1997, s. 13.], je podle našeho názoru právní vědy všech států podle povahy terminologie a pojmového aparátu možno roztrždit do dvou typů právních věd – kontinentální právní vědy a angloamerické

Staří Římané sice byli vynikající praktici, ale sotva průměrní teoretici², proto se pojmu retroaktivity právních norem nedočkali. Ani maximu „Lex retro non agit“ („Zákon nepůsobí zpětně“) nelze považovat za zásadu římskoprávní³, ač to někteří současní autoři tvrdí⁴, nýbrž nejspíše za zásadu formulovanou v polské romanistice na začátku 20. století.⁵

Původ konceptů retroaktivity v současné české právní vědě⁶, ale i např. ve vědě německé či slovenské⁷, lze stopovat v tzv. tradiční nauce právní⁸, konkrétně v definici retroaktivity

---

právní vědy. Současný český právní řád je potom prvkem kontinentálního právního systému a současná česká právní věda prvkem kontinentální právní vědy.

² Weyr, F. *Teorie práva*. Brno-Praha: Orbis, 1936, s. 144: „Obdivujeme se sice originalitě a svéráznosti, jíž projevují Římané v organizaci svého státu a všeho, co s tím souvisí; avšak tomuto eminentně praktickému talentu nedopovídá obdobný talent teoretický: Říman neprojevuje žádného zvláštního zájmu pro myšlení teoretické, jako by cítil, že mu chybí k tomu nutný talent a originalita.“ Rebro, K. *Římské právo súkromné*. Bratislava: Obzor, 1980, s. 95: „Římané v důsledku svého praktického a kazuistického přístupu...“ Kincl, J. In Kincl, J. In Kincl, J., Urfus, V., Skřejpek, M. *Římské právo*. 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 1995, s. 22: „Pro římské právníky bylo od nejstarších dob charakteristické těsné spojení s praxí, ... Ve starém Římě platilo již záhy za republiky, že právník je především praktikem, vědecká práce přistupovala vždy dodatečně, vyrůstala z činnosti praktické a praktické cíle měla také hlavně na zřeteli.“ Viz též Vážný, J. *Teorie římského práva a moderní právní věda*. Časopis pro právní a státní vědu, 1935, r. XVIII, s. 344-349.

³ K tomu viz výstižně zejména Skřejpek: „Jiná fikce týkající se římského práva spočívá v tom, že vlastně všechny latinské právní obraty, rčení a definice jsou obecně přisuzovány starým Římanům. Často se však zapomíná, že mnoho z toho, co se nám z římského práva do dnešních dob dochovalo, je dílem italských středověkých právních škol a učení doktoři sice z římského práva vycházeli, ale také je pochopitelně přizpůsobovali potřebám své doby. Protože latina byla dlouho univerzálním jazykem vzdělanců, používala se v právu i později, ... Negativně můžeme retroaktivitu velmi stručně charakterizovat úlovím *lex non retro agit* (zákon nepůsobí nazpět), nebo i jinak – *lex prospicit, non respicit* (zákon se dívá dopředu, nikoli zpátky). Obě latinská úloví nejsou římskými maximami, jako ostatně tolik dalších.“ Skřejpek, M. *Retroaktivita a římské právo*. Právník, 2001, č. 6, s. 617-618.

⁴ Viz např. Gerloch: „Zásada *lex non retro agit* – zákon nepůsobí nazpět se připisuje Theodosiu I.“ (Gerloch, A. *Teorie práva*. 2. rozšířené vydání. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2001, zejm. s. 88) či Wojtczak: „Zásada *lex retro non agit* pochází z římského práva.“ (Wojtczak, S. *Lex retro non agit*. Obsah zásady – teoretická analýza. Právní obzor, 2004, č. 5, s. 395.)

⁵ „Skutečnost, že část právníké latiny je ze základu národního charakteru, je dobře ilustrována maximou *lex retro non agit* [‘zákon nepůsobí zpětně’], užívanou jako stavební prvek polské právní kultury. Tato maxima nebyla formulována Římany (ačkoliv je jistě založena na římském právu); zřejmě je ryze polská, ... Maxima *lex retro non agit* byla pravděpodobně formulována polským specialistou na římské právo, Stanislavem Wróblewským, na začátku 20. století. Dnes to je nejpopulárnější maxima v polských rozsudcích, obzvláště v rozsudcích Ústavního soudu, ale i rozsudcích Nejvyššího správního soudu a soudů odvolacích.“ (Mattila, H.E.S., Goddard, Ch. *Comparative Legal Linguistics*. Aldershot: Ashgate Publishing, 2006, s. 154)

⁶ Oproti tomu recentní pojetí retroaktivity ve francouzské či polské právní vědě mají jiné kořeny, především v osvícenství (Viz Wojtczak, S. *Lex retro non agit*. Obsah zásady – teoretická analýza. Právní obzor, 2004, č. 5, s. 395).

⁷ K slovenským pojetím retroaktivity právních norem viz např. Júda, V. *Princip právej istoty versus retroaktivita v práve*. Právní obzor, 2003, č. 4, s. 403-407 či Ďurovčík, J. *Retroaktivita*. Bulletin slovenskej advokacie, 2005, č. 2, 28-29.

⁸ Tradiční naukou právní se rozumí souhrn pojmů vytvořených právními školami středověkými (zejm. glosátory a komentátory) a novověkými (zejm. pandektisty a historickoprávní školou) na podkladě studia kodexu římského práva zvaného *Corpus Iuris Civilis* (zejm. *Digest*) od konce 11. do konce 19. století. K tomu viz např. Boguszak, J. a kol. *Teorie státu a práva I*. Praha: Orbis, 1967, s. 275. Některé názvy či pojmy v současné kontinentální právní vědě ale nepramení z tradiční nauky právní, nýbrž z kanonického práva, obchodního práva přímořských italských měst (zejména v nauce soukromého práva) a osvícenství (zejm. v oblasti práva veřejného). K tomu viz např. Merryman, J. H. *The civil law tradition. An introduction to the Legal Systems of Western Europe and Latin America*. Stanford: Stanford University Press, 1969, s. 11-19.

vypracované Friedrichem Carlem von Savigny (1779-1861)⁹, zakladatelem německé historickoprávní školy, v jeho vrcholném díle *System des heutigen römischen Rechts* (System des heutigen römischen Rechts)¹⁰.

Savigny v podstatě za retroaktivitu označoval jakékoliv zachycování minulé skutečnosti novým zákonem¹¹. Na Savignyho v české právní vědě navazuje Emanuel Tilsch a na jeho širokém výměru retroaktivity buduje dualismus pravé a nepravé retroaktivity:

„Pravé zpětné působení nového zákona jest tu jen tehdy, když působí i pro dobu minulou, ..., Nepravé zpětné působení, ..., tu jest, když nový zákon nařizuje, že ho má být užito i na staré právní poměry již založené, ale teprve od doby, kdy počíná působnost nového zákona anebo od doby ještě pozdější.“¹²

Recentní český diskurs o pojmu retroaktivity je do jisté míry ovlivněn pojmoslovím socialistické právní vědy¹³; neustále nabývá na významu pohled normativistický reprezentovaný Adolfem Procházkou¹⁴.

Angloamerická právní věda prodělala jiný historický vývoj než právní věda kontinentální, proto není s podivem, že i vztah právní normy k minulosti nazývá a pojímá poněkud odlišně. V angloamerické právní vědě slouží k označení pravé retroaktivity výraz „Ex Post Facto Law“; k označení nepravé retroaktivity výraz „retrospektivita“ („retrospectivity“, „Retrospective Laws“).¹⁵

---

⁹ Viz Adolf Procházka: „Běžnému pojetí retroaktivity dala pečeť autorita Savignyho.“ (Procházka, A. *Základy práva intertemporálního se zvláštním zřetelem k § 5 obč. zák. (studie.)*. Brno: Nakladatelství Barvič & Novotný, 1928, s. 68)

¹⁰ Savigny, K. *System des heutigen römischen Rechts*. Svazek VIII., Berlin: Deit und Comp., 1849.

¹¹ „že zpětně působící zákon následky nastalých právních skutečností své moci (podrobuje), tudíž na tyto následky (působí),..., takové zpětné působení, ..., lze si představit v následujících odstínech: A. V samotných následcích, které by od doby nového zákona v budoucnu nastaly. B. V těchto následcích, a současně i těch následcích, které spadají v mezidobí mezi právními skutečnostmi a novým zákonem.“ [Savigny, K. *System des heutigen römischen Rechts*. Svazek VIII., Berlin: Deit und Comp., 1849, s. 382; přeloženo dle citace v: Procházka, A. *Základy práva intertemporálního se zvláštním zřetelem k § 5 obč. zák. (studie.)*. Brno: Nakladatelství Barvič & Novotný, 1928, s. 68.]

¹² Tilsch, E. *Občanské právo. Obecná část*. Praha: Všehrad, 1925, s. 75-78.

¹³ Máme tu na mysli zejména materialistickou dialektickou logikou ovlivněné pojmy právní normy (znak regulativnosti) a právních vztahů (neproniknutelnou mlhou zahalené propojení normativity a reality a činění tohoto pojmu základním kamenem pojmové výstavby právní nauky).

¹⁴ Adolf Procházka zastává v české škole normativní teorie obdobné postavení jako Adolf Merkl ve škole rakouské. Pro oba je příznačná věrnost svým učitelům, ale nikoliv nekritická, a zaujetí tvorbou práva. K tomu viz zejm. Weyr, F. K problému tzv. automatické normotvorby (Poznámky ke spisu Ad. Procházky: *Tvorba práva a jeho nalézání*). *Časopis pro právní a státní vědu*, 1938, r. XXI, s. 101.

¹⁵ Júda, V. *Princip právej istoty versus retroaktivita v práve*. *Právny obzor*, 2003, č. 4, s. 404-405. K tomu viz též Mattila, H.E.S., Goddard, Ch. *Comparative Legal Linguistics*. Aldershot: Ashgate Publishing, 2006, s. 154.

2. SYSTEMATIKA RECENTNÍCH ČESKÝCH DEFINIC RETROAKTIVITY

V současné české právní vědě je problematika retroaktivity právních norem zpracována v teorii práva¹⁶ i v naukách jednotlivých právních odvětví, zejm. v nauce práva Evropské unie¹⁷, ústavního práva¹⁸, trestního práva hmotného¹⁹ a občanského práva hmotného²⁰.

Většina autorů zabývajících se retroaktivitou (nazývanou též zpětnou účinností, zpětnou působností, zpětným působením či zpětnými účinky) právní normy²¹ představuje dualismus pravé a nepravé retroaktivity a definuje tyto dva pojmy, aniž by předtím vymezila samotný pojem retroaktivity společný pro retroaktivitu pravou a nepravou.

V tomto příspěvku se pojmem nepravé retroaktivity²² nebudeme blíže zabývat²³ zejména proto, že nepravá retroaktivita retroaktivitou vůbec není.²⁴

---

¹⁶ Viz učebnice teorie práva (např. Boguszak, J., Čapek, J. Teorie práva. Praha: Codex Bohemia, 1997, zejm. s. 75-76; Gerloch, A. Teorie práva. 2. rozšířené vydání. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2001, zejm. s. 88-92; Harvánek, J. a kol. Teorie práva. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, zejm. s. 214-216; Kubů, L., Hungr, P., Osina, P. Teorie práva. Praha: Linde, 2007, zejm. s. 81-84 či Knapp, V. Teorie práva. Praha: C.H. Beck, 1995, zejm. s. 207-211), pasáže v právně-filozofických dílech (např. Holländer, P. Filosofie práva. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2006, zejm. s. 88-93 či Hanuš, L. Právní argumentace nebo svévole. Úvahy o právu, spravedlnosti a etice. Praha: C.H. Beck, 2008, zejm. s. 65-75), články v právnických časopisech [např. Steiner, V. K problematice nepřipustnosti retroaktivity právních norem. Právník, 1994, č. 1, s. 1-6; Fiala, J. Iura quaesita a jejich uplatnění v judikatuře Ústavního soudu. Právník, 1999, č. 3, s. 250-260; Hanuš, L. Důvěra v právo z pohledu nepřipustnosti retroaktivní interpretace právních předpisů. Právní rozhledy, 2005, č. 14, s. 519-523; Jemelka, L. Problematika retroaktivity právních předpisů. Veřejná správa, 2007, č. 39, s. 12 a 21; Kysela, J. Na okraj platnosti, účinnosti a retroaktivity zákonů. Právní rozhledy, 2005, č. 22, s. 812-816; Krecht, J. Retroaktivita právních aktů. Právník, 2003, č. 11, s. 1136-1145; Hanuš, L. Několik glos k ochraně nabytých práv (s přihlédnutím k judikatuře Ústavního soudu ČR). Právník, 2003, č. 6, s. 564-594].

¹⁷ Viz zejm. v současné české právní vědě naprosto ojedinělá monografie na téma retroaktivity právních norem - Petrлік, D. Retroaktivita právních předpisů v komunitárním právu s přihlédnutím k právu českému, německému a francouzskému. Praha: Linde, 2005.

¹⁸ Viz např. Filip, J. Ústavní právo České republiky. I. díl. Základní pojmy a instituty. Ústavní základy ČR. Brno: Masarykova univerzita v Brně a Doplněk, 1999, s. 265 či Šimáčková, K. Retroaktivita z pohledu ústavního práva. In Dny veřejného práva, sborník z mezinárodní konference. Brno: Masarykova univerzita, 2007, s. 151-167.

¹⁹ Viz např. Kratochvíl, V. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Brno: Masarykova univerzita, 2002, zejm. s. 32-33, 40-41, 50-51 a 85-96; Procházka, A. Quo vadis...? Právní rozhledy, 1996, č. 5, s. 212-213 či Púry, F., Šámal, P. Ještě k problematice promlčení trestnosti činů ve vztahu k zákazu retroaktivity nepříznivějšího zákona v neprospěch pachatel. Právní rozhledy, 1996, č. 11, s. 504-508.

²⁰ Viz např. Knapp, V. a kol. Občanské právo hmotné. Svazek I. Praha: CODEX, 1997, s. 85 či Hurdík, J. Zásady soukromého práva. Brno: Masarykova univerzita, 1998, zejm. s. 128-133.

²¹ Recentní českou právní vědou je retroaktivita považována nejen za vlastnost právní normy, nýbrž i za vlastnost formálního pramene práva, tedy zákona a jiných právních předpisů (normativních právních aktů). Výjimečně je o retroaktivitě uvažováno i v rovině práva subjektivního ve vztahu k individuálním právním aktům (viz Krecht, J. Retroaktivita právních aktů. Právník, 2003, č. 11, zejm. s. 1136; Petrлік, D. Retroaktivita právních předpisů v komunitárním právu s přihlédnutím k právu českému, německému a francouzskému. Praha: Linde, 2005, s. 121-122) a smlouvám (Glatzová, V. Krátká obhajoba přípustnosti zpětné účinnosti smluv. Právní rozhledy, 2006, č. 14, s. 518-519).

²² „Nepravá retroaktivita se v současné české právní vědě chápe zpravidla tak, že: platnost právních skutečností, vznik právních vztahů a jejich následky, k nimž došlo před účinností nového zákona, se posoudí podle práva dřívějšího, ale – trvá-li dříve vzniklý právní vztah i nadále – posoudí se ode dne účinnosti zákona nového podle zákona nového a podle tohoto zákona se posoudí i právní následky dotyčného právního vztahu, vzniklé po účinnosti nového zákona.“ (Knapp, V. Teorie práva. Praha: C.H. Beck, 1995, s. 208)

Retroaktivita je slovo latinského původu; skládá z výrazů *retro* a *agere*. *Retro* znamená zpět, nazpět, dozadu; *agere* hnát, honit, pohánět.²⁵ *Retro-agere* je tedy v původním významu hnát zpět.²⁶

Všechny české definice retroaktivity právních norem jsou jednotné v tom, že retroaktivitou míní působení právní normy v minulosti; rozcházejí se ale v tom, co lze považovat za minulost a především v tom, v čem spočívá ono působení.

Za minulost ve vztahu k právní normě pokládá se časový úsek, který nastal buď před tím, než právní norma nabyla platnosti, nebo předtím, než nabyla účinnosti. V české právní vědě převládá názor, že rozhodující skutečností je nabytí účinnosti, nikoliv nabytí platnosti.

V recentní české právní vědě se má za to, že platná právní norma je taková právní norma, která je součástí právního řádu²⁷ a že účinná právní norma je taková právní norma, která svým recipientům působí vznik práv a povinností; předpokladem účinnosti právní normy je její platnost.²⁸

Tento teoretický pojmový dualismus je odrazem obsahu právního řádu; kdy a na základě jakých právních skutečností právní norma nabývá platnosti a účinnosti je pro právní vědu určeno právním řádem České republiky.²⁹

---

²³ Taktéž postupováno v práci Petrlík, D. *Retroaktivita právních předpisů v komunitárním právu s přihlédnutím k právu českému, německému a francouzskému*. Praha: Linde, 2005 (viz zejm. s. 13).

²⁴ Toto je *opinio communis doctorum* české právněvědecké obce (viz např. Knapp, V. *Teorie práva*. Praha: C.H. Beck, 1995, s. 208; Gerloch, A. *Teorie práva*. 2. rozšířené vydání. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2001, zejm. s. 89; Hanuš, L. *Právní argumentace nebo svévole. Úvahy o právu, spravedlnosti a etice*. Praha: C.H. Beck, 2008, zejm. s. 68). Ostatně nejen v angloamerické právní vědě, nýbrž i v právní vědě francouzské a polské a v judikatuře druhého senátu německého Spolkového ústavního soudu se termínu „nepravá retroaktivita“ nepoužívá. Vlivem Roubierova díla používá se ve francouzské a polské právní vědě výraz „bezprostřední působení práva“, „okamžitý účinek nového zákona“ („l'effet immediat de la loi nouvelle“; k tomu viz např. Bergel, J.L. *Théorie générale du droit*. 4. Vydání. Paříž: Dalloz, 2003, s. 131; Wojtczak, S. *Lex retro non agit*. Obsah zásady – teoretická analýza. *Právní obzor*, 2004, č. 5, s. 395; Petrlík, D. *Retroaktivita právních předpisů v komunitárním právu s přihlédnutím k právu českému, německému a francouzskému*. Praha: Linde, 2005, s. 37 a násl.; Hurdík, J. *Zásady soukromého práva*. Brno: Masarykova univerzita, 1998, zejm. s. 129); druhý senát německého Spolkového ústavního soudu začal pracovat s termínem „zpětné navázání na skutečnosti“ („Tatbestandliche Rückanknüpfung“; k tomu viz Petrlík, D. *Retroaktivita právních předpisů v komunitárním právu s přihlédnutím k právu českému, německému a francouzskému*. Praha: Linde, 2005, s. 44-45)

²⁵ Pražák, J.M., Novotný, F., Sedláček, J. *Latinsko-český slovník*. Praha: KLP, 1999, s. 55 a 1153.

²⁶ Pražák, J.M., Novotný, F., Sedláček, J. *Latinsko-český slovník*. Praha: KLP, 1999, s. 1153.

²⁷ Knapp, V. *Teorie práva*. Praha: C.H. Beck, 1995, s. 163-164.

²⁸ Knapp, V. *Teorie práva*. Praha: C.H. Beck, 1995, s. 164.

²⁹ Právní předpisy nabývají platnosti svým vyhlášením [viz čl. 52 Ústavy ČR; ust. §3 odst. 1 zákona č. 309/1999 Sb., o Sbírce zákonů a o Sbírce mezinárodních smluv, ve znění pozdějších předpisů; ust. §12 odst. 1 zákona č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení), ve znění pozdějších předpisů; ust. § 45 odst. 1 zákona č. 131/2000 Sb., o hlavním městě Praze, ve znění pozdějších předpisů; ust. §8 odst. 1 zákona č. 129/2000 Sb., o krajích (krajské zřízení), ve znění pozdějších předpisů], přičemž vyhlášením se rozumí u ústavních zákonů, zákonů, zákonných opatření Senátu, nařízení vlády, právních předpisů (vyhlášek) vydávaných ministerstvy a ostatními ústředními správními úřady a právních předpisů (vyhlášek) jiných správních úřadů a právnických osob, pokud na základě zvláštního zákona vydávají právní předpisy s celostátní působností, vyhlášení (publikace) ve Sbírce zákonů - dnem vyhlášení právního předpisu je den rozeslání příslušné částky Sbírky zákonů, uvedený v jejím záhlaví; u obecně závazných vyhlášek a nařízení obce vyvěšení na úřední desce obecního úřadu po dobu 15 dnů - dnem vyhlášení právního předpisu obce je první den jeho vyvěšení na úřední desce; u obecně závazných vyhlášek

Pokud se týče podstaty působení právní normy do minulosti, recentní české koncepce retroaktivity (též nazývané, jak již řečeno, zpětnou účinností či zpětnou působností³⁰) právní normy lze rozdělit do dvou skupin, a sice na koncepce spočívající v zásahu do právních skutečností nebo právních následků na straně jedné a koncepce nespočívající v zásahu do právních skutečností ani právních následků³¹.

Podle koncepcí spočívajících v zásahu do právních skutečností nebo právních následků³² je právní norma retroaktivní, jestliže se podle ní posuzují, upravují či řídí před její účinností nastalé právní skutečnosti či právní vztahy (právní poměry)³³ nebo se jí mění před její účinností nastalé právní následky³⁴ či právní situace.³⁵

Menší skupina českých autorů zastává koncepcie nespočívající v zásahu do právních skutečností ani právních následků. Tuto skupinu je dále možno členit na autory inspirované dílem Adolfa Procházky a na ostatní autory.

---

hlavního města Prahy a nařízení hlavního města Prahy uveřejnění (publikace) ve Sbírce právních předpisů hlavního města Prahy; u obecně závazných vyhlášek kraje a nařízení kraje vyhlášením ve Věstníku právních předpisů kraje - dnem vyhlášení právního předpisu kraje je den rozeslání příslušné částky Věstníku, který musí být uveden v jejím záhlaví.

Pokud není stanovena účinnost pozdější, nabývají právní předpisy publikované ve Sbírce zákonů, právní předpisy obce, právní předpisy hlavního města Prahy i právní předpisy kraje účinnosti patnáctým dnem po vyhlášení; vyžaduje-li to naléhavý obecný zájem, lze výjimečně stanovit dřívější počátek účinnosti, nejdříve však dnem vyhlášení [viz ust. §3 odst. 3 zákona č. 309/1999 Sb., o Sbírce zákonů a o Sbírce mezinárodních smluv, ve znění pozdějších předpisů; ust. §12 odst. 2 zákona č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení), ve znění pozdějších předpisů; ust. § 45 odst. 3, 4 zákona č. 131/2000 Sb., o hlavním městě Praze, ve znění pozdějších předpisů; ust. §8 odst. 4, 5 zákona č. 129/2000 Sb., o krajích (krajské zřízení), ve znění pozdějších předpisů].

³⁰ Působností právní normy se rozumí „vymezení rozsahu realizace a aplikace právní normy.“ (Gerloch, A. Teorie práva. 2. rozšířené vydání. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2001, s. 62.). Časová působnost právní normy „dává odpověď“ na otázku, kdy počíná a kdy končí účinnost právního předpisu, resp. zda v době, kdy se klade otázka časové působnosti, je či není právní předpis účinný.“ (Knapp, V. Teorie práva. Praha: C.H. Beck, 1995, s. 165.).

³¹ Toto třídění vychází z třídění vyjádřeného v díle Petrlík, D. Retroaktivita právních předpisů v komunitárním právu s přihlédnutím k právu českému, německému a francouzskému. Praha: Linde, 2005, s. 35-52 (v koncepcích založených na zásahu do právních kategorií na straně jedné a koncepcích neopírajících se o působení na právní kategorie na straně druhé).

³² Mezi jejich stoupence patří většina českých právních vědců; tyto koncepce jsou zaujaty ve všech českých učebnicích teorie práva.

³³ A to nejen obsah právního vztahu, nýbrž i jeho vznik.

³⁴ Právní následek může tkvět ve vzniku, změně nebo zániku právních vztahů, ve vzniku, změně nebo zániku subjektivních práv a povinností, ve vzniku, změně nebo zániku právního nároku, ale i v jiných právních následcích (čili ve vzniku, změně nebo zániku právně relevantního vztahu). K tomu viz Knapp, V. Teorie práva. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 190-191.

³⁵ Právní situací je třeba rozumět „situaci, v níž se ocitají subjekty, které jsou osloveny danou právní úpravou, tedy o situaci, v níž jim z této úpravy plynou určité povinnosti nebo určitá oprávnění.“ (Krecht, J. Retroaktivita právních aktů. Právník, 2003, č. 11, s. 1136.). Koncepce retroaktivity postavená na pojmu právní situace je výjimečná v české právní teorii, nikoliv však v kontinentální právní vědě vůbec; tato koncepce je velice rozšířena ve francouzské právní vědě zásluhou tzv. teorie okamžitého účinku nového zákona (théorie de „l'effet immédiat de la loi nouvelle“) vytvořené P. Roubierem. K tomu viz např. Bergel, J.L. Théorie générale du droit. 4. Vydání. Paříž: Dalloz, 2003, s. 131; Petrlík, D. Retroaktivita právních předpisů v komunitárním právu s přihlédnutím k právu českému, německému a francouzskému. Praha: Linde, 2005, s. 37 a násl.; Wojtczak, S. Lex retro non agit. Obsah zásady – teoretická analýza. Právní obzor, 2004, č. 5, s. 395.

Dílem Adolfa Procházky³⁶ jsou inspirováni především Pavel Holländer³⁷, Josef Fiala³⁸ a Libor Hanuš³⁹. Za všechny z nich lze poukázat na definici Josefa Fialy:

„U retroaktivity a jejího zákazu spočívají předpoklady analýzy v posouzení účinků nového zákona. Ten buď působí nazpět, tj. pro dobu minulou, a to tak, že zakládá právní následky na minulých konkrétních skutkových podstatách, nebo tyto účinky nemá. Tímto způsobem jsou dány časové meze nového zákona vůči minulosti. Přitom stranou pozornosti zůstává předchozí (starší) zákon a jeho obsah. Retroaktivita nijak pojmově se ‚starým‘ právem nepočítá, ohraničuje abstraktní skutkovou podstatu nového práva vůči minulosti bez ohledu na to, zda in praeterito platilo odchylné právo jiné či zda v minulosti absentovala jakákoli úprava nově regulovaných společenských vztahů.“⁴⁰

Mezi ostatní autory zastávající koncepcí nespočívajících v zásahu do právních skutečností ani právních následků počítáme především Viléma Steinera a Davida Petrlíka.

Vilém Steiner buduje své vymezení retroaktivity na základě logiky normativních vět (deontické logiky) s přihlédnutím k časovému aspektu (zásada *lex posterior derogat priori*, rozhraničující okamžik účinnosti právní normy):

„Otázka zpětné působnosti právní normy může přitom vzniknout jedině na základě časového určení rozhodných skutkových, tj. subsumpčních podmínek ve vztahu k okamžiku její účinnosti. Právní normu bude totiž nutné pokládat za retroaktivní tehdy, jestliže stanoví právní následky pro takové skutkové podmínky, k jejich dovršení došlo ještě před datem její účinnosti. Naproti tomu časové určení pro volbu uskutečnění dispozice není pro pojem retroaktivity již rozhodné. Z uvedeného zároveň plyne, že u retroaktivity nejde o zásadu jen logickou.“⁴¹

David Petrlík své pojetí retroaktivity staví na francouzské doktrinní koncepci L. Bacha a za základní definiční znak retroaktivity vytyčuje lidské chování:

---

³⁶ Jedná se zejména o Procházkovu monografii *Základy práva intertemporálního* [Procházka, A. *Základy práva intertemporálního se zvláštním zřetelem k § 5 obč. zák. (studie.)*. Brno: Nakladatelství Barvič & Novotný, 1928]. Procházkovy *Základy práva intertemporálního* jsou pro Josefa Fialu „významné práce“ (Fiala, J. *Iura quaesita a jejich uplatnění v judikatuře Ústavního soudu*. *Právník*, 1999, č. 3, s. 250), Libor Hanuš je hodnotí jako „dosud v daném oboru zkoumání nepřekonanou a precizní práci“ (Hanus, L. *Několik glos k ochraně nabytých práv (s přihlédnutím k judikatuře Ústavního soudu ČR)*. *Právník*, 2003, č. 6, s. 571, pozn. pod čarou 19) a „v našich zeměpisných šířkách domnívám se dosud nepřekonanou monografií“ (Hanus, L. *Právní argumentace nebo svévole. Úvahy o právu, spravedlnosti a etice*. Praha: C.H. Beck, 2008, zejm. s. 69, pozn. pod čarou 221).

³⁷ Viz zejm. Holländer, P. *Filosofie práva*. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2006, zejm. s. 91-92.

³⁸ Viz zejm. Fiala, J. *Iura quaesita a jejich uplatnění v judikatuře Ústavního soudu*. *Právník*, 1999, č. 3, s. 250-260.

³⁹ Hanuš, L. *Právní argumentace nebo svévole. Úvahy o právu, spravedlnosti a etice*. Praha: C.H. Beck, 2008, zejm. s. 65-75.

⁴⁰ Fiala, J. *Iura quaesita a jejich uplatnění v judikatuře Ústavního soudu*. *Právník*, 1999, č. 3, s. 252.

⁴¹ Steiner, V. *K problematice nepřipustnosti retroaktivity právních norem*. *Právník*, 1994, č. 1, s. 2-3.

„...nejpřesnější konstatovat zpětnou účinnost zákona tehdy, jestliže jeho aplikace vede k tomu, že je za nedovolené prohlášeno chování uskutečněné před jeho vyhlášením, popř. nabytím účinnosti, ačkoliv toto chování bylo dovolené podle dřívějšího zákona a naopak...“⁴²

Určitým kompromisem mezi oběma zmíněnými koncepcemi retroaktivity právních norem je pojetí připouštějící retroaktivitu jak v podobě zachycování skutečností již právními normami „zpracovaných“, tak i v podobě nezahrnující tento definiční znak. Jedná se o pojetí Luboše Tichého, v současnosti představované Kateřinou Šimáčkovou:

„Pravá retroaktivita pak ‚zahrnuje v podstatě dvě odlišné situace‘, a to za prvé ‚stav, že nová právní úprava dávala vznik (novým právním) vztahům před její účinností za podmínek, které teprve dodatečně stanovila‘, a za druhé ‚novela může měnit právní vztahy vzniklé podle staré úpravy, a to ještě před účinností nového zákona‘⁴³ „⁴⁴

3. KRITIKA RECENTNÍCH POJMENOVÁNÍ A POJETÍ ZKOUMANÉHO JEVU

Současná česká právní věda zdědila po tradiční nauce právní terminologii a pojmový aparát. Je nutno si ale uvědomit, že mnohé pojmy či aspoň názvy jsou vědecky nesprávné, protože brání správnému pochopení zkoumaného jevu. Svou zátěž z tradiční nauky právní nese si i český recentní výraz a pojem retroaktivity právních norem.

Máme za to, že výrazy „retroaktivita právních norem“, „zpětná účinnost právních norem“, „zpětné účinky právních norem“, „zpětná působnost právních norem“ či „zpětné působení právních norem“ jsou nevhodné a matoucí⁴⁵.

Jsou v nichž totiž použita slova, kterými se designují jevy při myšlení v dimenzích příčiny, účinku, času a prostoru, tedy tzv. kauzálního světa. To potom vede k tomu, přestože se rozlišuje mezi působností právní normy ve smyslu sociologickém na straně jedné a působností právní normy ve smyslu technickém na straně druhé⁴⁶ i mezi efektivností (účinností ve smyslu sociologickém) právní normy na straně jedné a její účinnost (účinnost ve smyslu sociologickém) na straně druhé⁴⁷, že retroaktivita je pokládána za něco nemožného (v duchu

---

⁴² Petrlík, D. Retroaktivita právních předpisů v komunitárním právu s přihlédnutím k právu českému, německému a francouzskému. Praha: Linde, 2005, s. 50.

⁴³ Tichý, L. K časové působnosti novely občanského zákoníku. Právník, 1984, č. 12, s. 1104.

⁴⁴ Šimáčková, K. Retroaktivita z pohledu ústavního práva. In Dny veřejného práva, sborník z mezinárodní konference. Brno: Masarykova univerzita, 2007, s. 152.

⁴⁵ K tomu viz např. Procházka, A. Základy práva intertemporálního se zvláštním zřetelem k § 5 obč. zák. (studie.). Brno: Nakladatelství Barvič & Novotný, 1928, s. 26-27; Procházka, A. Retroaktivita. In Slovník veřejného práva československého. Sv. III. Brno: R. M. Rohrer, 1934, s. 799. Krejčí argumentuje pro opačný názor tím, že výrazu „účinnost“ a „působnost“ používá se v jiném významu než při poznávání přírody a že tento dvojitý význam slov je při různém poznávání přípustný (Krejčí, J. Zpětná působnost zákonů z hlediska práva ústavního. Praha: Moderní stát, 1933, s. 14, pozn. pod čarou 9.).

⁴⁶ Knapp, V. Teorie práva. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 165.

⁴⁷ Viz např. Knapp, V. Teorie práva. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 35 a 164.

rčení „co se stalo, nemůže se odestát“) a za právní fikci⁴⁸; významová ambivalence výrazu svádí k nepřesnému chápání⁴⁹.

Ano, nic (tudíž ani norma⁵⁰) nemůže zpětně účinkovat či působit a měnit tím v minulosti účinky minulých příčin; to by bylo v rozporu s přírodním zákonem – Je-li A, bude (následuje) B. Norma ale spočívá na jiném sepětí dvou skutečností - Je-li A, má být (následovat) B.⁵¹

Kdežto účinek musí vždy nastat v čase po své příčině, plnění (splnění povinnosti) po příslušné právní skutečnosti (např. odstoupení od smlouvy) nastat nemusí (nesplnění, porušení povinnosti); navíc právní skutečnost nebo hypotéza právní normy mohou určovat, že splnění povinnosti vyplývající z této právní skutečnosti má (mělo) nastat v minulosti (před naplněním právní skutečnosti).

Jsme proto toho názoru, že v pojmu normy není zahrnut znak příčinnosti a tudíž ani časové následnosti; nelze proto říci, že právní norma per definitionem platí, natožpak působí, do

---

⁴⁸ Knapp, V. *Teorie práva*. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 210.

⁴⁹ Bylo by ale zjednodušující toto recentní pojetí retroaktivity odvozovat pouze od výkladů výrazů „účinnost“ a „působnost“. Toto pojetí totiž vyvěrá ze samotného pojmu právní normy; právní normě přičítá za materiální znak vedle právní závaznosti, obecnosti a vynutitelnosti i regulativnost. Regulativnost (čili normativnost či normativní nexus) má dvojí aspekt - logický a sociologický. Logickému aspektu odpovídá označení normativnost (normativní nexus), sociologickému regulativnost. Logický aspekt regulativnosti znamená, že právní norma něco stanoví, že je větou preskriptivní, nikoliv deskriptivní. Sociologický aspekt regulativnosti právní normy spočívá v tom, že právní norma je vydávána za tím účelem, aby ve společnosti něco regulovala (rozuměj: ovlivňovala). Předmět právní normy, tedy nějaké lidské chování (společenské vztahy), které právní normy předepisují jako povinné, musí být regulovatelný (ovlivnitelný).

Sociologický aspekt regulativnosti je nejen výrazem sociologického přístupu k právu, nýbrž i dialektické logiky v právních pojmech (směšování normativity a reality v duchu jednoty protikladů). Podle něj tedy i když právní norma splňuje všechny ostatní formální a materiální právní znaky (včetně logického aspektu regulativnosti) kladené na normu jako takovou, ale stanoví něco, co je ve společnosti či v přírodě neuskutečnitelné, nejedná se o právní normu, jedná se pouze právní normu zdánlivou.

A právě u retroaktivní normy je shledáván nedostatek znaku regulativnosti ve smyslu sociologickém, a proto je retroaktivní norma považována za právní normu zdánlivou, za právní normu postrádající základní vlastnosti právní normy. K uvedenému viz zejm. Knapp, V. a kol. *Tvorba práva a její současné problémy*. Praha: Linde, 1998, s. 32 a Knapp, V. *Teorie práva*. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 210.

⁵⁰ Navíc u normy je nepředstavitelné účinkování (působení) vůbec, protože norma nemůže být samo o sobě ničeho příčinou. Tou může být jakožto motiv lidského jednání pouze představa normy v lidské mysli (Weyr, F. *Teorie práva*. Brno-Praha: Orbis, 1936, s. 66) čili v (po)vědomí práva ve společnosti [sociologicky vzato, viz např. Večeřa, M., Urbanová, M. *Základy sociologie práva*. DOPLNĚK: Brno, 1996, s. 131: „Empiricky často studovaným okruhem práva je problematika právního vědomí jako výsledek projekce objektivního práva (tj. systému právních norem) do vědomí sociálních subjektů. Důležitost právního vědomí je dána tím, že tvoří zprostředkující článek mezi objektivním právem a právním chováním.]. Weyr v této souvislosti brachyologicky hovoří o praktické funkci normy (Weyr, F. *Teorie práva*. Brno-Praha: Orbis, 1936, s. 66), Knapp o psychologickým mechanismu působení práva (Knapp, V. *Teorie práva*. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 36-37).

⁵¹ Viz Sedláček, J. *Občanské právo československé. Všeobecné nauky*. Brno: Nákladem československého akademického spolku „Právník“ v Brně, 1931, s. 109-110.

budoucnosti⁵². Pojmově přeci není nijak vyloučeno posuzovat normami platnými v současnosti minulé skutečnosti⁵³.

Pojem platnosti (normy jako takové, normativity, měří) je dán mimo čas⁵⁴ (a prostor); do času (a prostoru) může být norma zasazována až svými abstraktními skutkovými podstatami (tedy hypotézou a dispozicí v tradiční nomenklatuře) či abstraktními skutkovými podstatami jiných norem.

V čase a prostoru se tudíž uskutečňují a existují nikoliv samotné normy, nýbrž skutečnosti odpovídající hypotézám a dispozicím právních norem, tedy konkrétní podmiňující skutkové podstaty (tedy formální prameny práva⁵⁵, řízení a právní skutečnosti) a konkrétní podmíněné skutkové podstaty (výkon práv a povinností).

Problematika tradičně nazývaná jako retroaktivita a časová působnost právních norem tedy spočívá v determinaci skutkových podstat.

Jinou otázkou je, a tu zde neřešíme, zda určitá časová determinace (nebo její absence) je přípustná z hlediska určitého právního řádu.

Při zjišťování obsahu právních norem je nutno respektovat to, jaký význam dává právní řád určitým výrazům a jaké právní následky spojuje se skutečnostmi těmito výrazy pojmenovanými.

Přesto se domníváme, že právní věda by měla disponovat vlastním pojmovým aparátem a pro účely poznávání právního řádu pouze nepřebírat výrazy a pojmy právního řádu. Pojmový aparát právní vědy je dle našeho mínění tvořen formálními pojmy (čistými právními pojmy) a systematickými pojmy (obsahovými pojmy právní vědy).⁵⁶

---

⁵² Opačný názor viz např. Knapp, V. *Teorie práva*. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 209 či Boguszak, J., Čapek, J. *Teorie práva*. Praha: Codex Bohemia, 1997, s. 76.

⁵³ Např. podle současných estetických norem hodnotit vzhled pravěkých žen či podle současných právních norem hodnotit chování středověkých panovníků a vyvozovat z těchto norem a podřazených skutečností závěry pro minulost.

⁵⁴ „Norma, resp. platnost (ono má býti) je věčná, lépe řečeno bezčasová: nevzniká, nezaniká a nemění se. Konkretizuje se však v povinných úkonech, které jsou determinovány časem a prostorem.“ (Procházka, A. *Tvorba práva a jeho nalézání*. Brno-Praha: Orbis, 1937, s. 94). K tomu viz Weyrovo hodnocení: „Přiznám se, že jsem zřídka četl hlubší a plodnější myšlenku než je tato a znovu vyslovuji politování, že Procházkův spis nevyšel před mou Teorií práva. [Weyr, F. *K problému tzv. automatické normotvorby (Poznámky ke spisu Ad. Procházky: Tvorba práva a jeho nalézání)*. Časopis pro právní a státní vědu, 1938, r. XXI, s. 98].

⁵⁵ V tomto bodě správně postřehnuto i některými recentními českými právními teoretiky – viz např. „Formou existence práva, jeho ‘bytím‘ jsou právní normativní akty, které se nejčastěji vyskytují v podobě právních předpisů.“ (Harvánek, J. a kol. *Teorie práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, zejm. s. 209) či „Právní normativní akty představují existenci právních norem...“ (Kubů, L., Hungr, P., Osina, P. *Teorie práva*. Praha: Linde, 2007, zejm. s. 79)

⁵⁶ Formální pojmy jsou prostředkem k poznávání každého právního řádu bez ohledu na jeho konkrétní obsah, ba dokonce pro svou formálnost jsou společně všemu normativnímu poznávání, tedy poznávání i jiných normových souborů než právních řádů (např. morálky). Takových pojmů je proto velmi málo. Patří mezi ně především pojmy normy a povinnosti, ale také pojmy viny, trestu, povinnostního subjektu atd.

Systematické pojmy jsou oproti formálním pojmům nutně aposteriorní, protože pro jejich konstrukci je třeba nejprve poznat obsah a výstavbu právního řádu a podle toho je vytvářet. Systematickým pojmem je např. pojem právního řádu, právní normy, skutkové podstaty, ale i pojem retroaktivity právních norem.

Recentní česká právní věda na základě toho, že český právní řád⁵⁷ rozeznává dvě významné skutečnosti při vzniku právního předpisu (právní normy) a pojmenovává je jako „platnost“ a „účinnost“ roztrhává od sebe znak „být součástí právního řádu“ a znak „způsobitost zakládat práva a povinnosti“; prvním definuje platnost, druhým účinnost právní normy.

Právní věda musí mít svůj vlastní pojem platné právní normy neodvislý od proměnlivého a terminologicky nejednotného právního řádu – tu vzniká otázka, zda a příp. jak bude v českých učebnicích teorie práva⁵⁸ v pojmech platné právní normy a účinné právní normy zohledněn od 1.5.2004 v českém právním řádu platný článek 254 Smlouvy o založení Evropského společenství stanovující, že právní předpisy vstupují „v platnost dnem, který je v nich stanoven, jinak dvacátým dnem po vyhlášení“.

Z výše uvedených důvodů považujeme za dobré, při zachování pojmu efektivní právní normy (právněsociologický pojem) a zákonného pojmu účinné právní normy, neužívat právněteoretický pojem účinné právní normy; ostatně by tím došlo ke sblížení s laickým vyjadřováním (neprávník nikdy neřekne, že zákon je účinný, nýbrž že platí).

Platnou obecnou právní normu bychom teoreticky vymezili jako právní normu, která je součástí právního řádu a která je způsobilá zakládat práva a povinnosti; ve vztahu k právnímu řádu bychom ji identifikovali jako právní normu, která pramení z normativního právního aktu nabytější účinnosti nebo platnosti.

4. AUTOROVO POJMENOVÁNÍ A POJETÍ ZKOUMANÉHO JEVU

Dopracováváme se tedy k našemu označení a vymezení retroaktivity právních norem⁵⁹.

To, že pojem retroaktivity právních norem, není čistě formální (logický), správně postřehl i Steiner („...u retroaktivity nejde o zásadu jen logickou.“ Steiner, V. K problematice nepřijatnosti retroaktivity právních norem. Právník, 1994, č. 1, s. 3).

Ke klasifikaci pojmů blíže viz Sedláček, J. Občanské právo československé. Všeobecné nauky. Brno: Nákladem československého akademického spolku „Právník“ v Brně, 1931, s. 40-50; Chytil, V. Pojmy ve vědě právní. Všeohrd, 1931, r. XII, č. 8, s. 215-224, resp. Chytil, V. Pojmy ve vědě právní. In Weinberger, O., Kubeš, V. (editoři), Kosek, J. (uspořadatel). Brněnská škola právní teorie (normativní teorie). Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2003, s. 185-194; Kubeš, V. Obecné pojmy nauky o nemožnosti plnění (K problematice právních pojmů systematických). In Sborník prací k počtě šedesátých narozenin Františka Weyra. Praha: Orbis, 1939, s. 160-161.

⁵⁷ Z českých zákonů lze vyvodit pouze to, že platná právní norma je norma publikovaná a účinná právní norma je platná právní norma po uplynutí určité, nebo neuplynutí žádné doby od jejího vyhlášení.

⁵⁸ V publikaci „Petrlík, D. Retroaktivita právních předpisů v komunitárním právu s přihlédnutím k právu českému, německému a francouzskému. Praha: Linde, 2005“ (s. 30-31) je tento problém řešen následovně: „Na tomto místě považujeme za nezbytné učinit malou odbočku a vyjasnit terminologický rozpor mezi českým a komunitárním právem, pokud jde o pojmy nabytí platnosti a nabytí účinnosti. České znění komunitárních předpisů totiž posledně uvedený termín zpravidla neuzívá. Článek 254 Smlouvy stanovuje, že právní předpisy ‘[v]stupují v platnost dnem, který je v nich stanoven, jinak dvacátým dnem po vyhlášení’. Pojem nabytí platnosti je zde spojen s okamžikem, od kterého jsou adresáti právních norem Společenství povinni se jimi řídit a vznikají jim z nich práva a povinnosti. Naopak české právo takový okamžik spojuje s pojmem nabytí účinnosti. Termín nabytí platnosti přitom označuje okamžik, kdy byl právní předpis náležitě vyhlášen. Vzhledem k tomu, že označení okamžiku, od kterého jsou adresáti právních norem Společenství povinni se jimi řídit, pojmem nabytí platnosti je pro českého právníka nezvyklé, užíváme v tomto pojednání pro tento případ pojem české právní nauky nabytí účinnosti.“

⁵⁹ Jak již uvedeno výše, „nepravou retroaktivitu“ za retroaktivitu nepovažujeme, protože tímto výrazem se označuje to, když nová právní norma pro dobu před svou účinností jinak kvalifikuje minulé právní skutečnosti

Za správné označení⁶⁰ pokládáme výraz zpětná platnost právních norem⁶¹ čili „retrovalidita“⁶².

Správný název otevírá správný pojem: Retroaktivní (správně: retrovalidní) je taková právní norma, která zakládá právní následky (práva a povinnosti) v minulosti.

Co se týče vymezení minulosti přikláníme se k většině recentních českých autorů a za rozhodující okamžik považujeme okamžik, kdy právní norma nabývá účinnosti ve smyslu českých zákonů a platnosti ve smyslu Smlouvy o zřízení Evropského společenství; vyjádřeno podle našeho soudu správným teoretickým termínem – kdy právní norma nabývá platnosti.

Co se týče charakteristiky našeho pojetí retroaktivity ohledně způsobu zásahu právní normy do minulosti, naše pojetí spadá do koncepcí nespočívajících v zásahu do právních skutečností ani právních následků. Zpětně platný zákon totiž podle nás neznamena per definitionem, že chování zpětně jím učiněné povinným bylo již před jeho vznikem regulováno jiným zákonem (ani že skutečnosti zpětně jím kvalifikované jako právní byly před jeho vznikem skutečnostmi právními podle jiného zákona)⁶³.

Naše pojetí retroaktivity právních norem se tedy velice blíží pojetí Holländerovu, Fialovu, Hanušovu, Steinerovu a Petrlíkovu.

Již jsme zmínili, že problematika tradičně nazývaná jako retroaktivita a časová působnost právních norem, tkví v determinaci skutkových podstat. Jde o to, zda definičním znakem zpětně platné normy je do minulosti zasazená konkrétní podmiňující skutková podstata (právní skutečnost) nebo konkrétní podmíňená skutková podstata (plnění, výkon práv a povinností).

Fiala, Hanuš⁶⁴ i Steiner se domnívají, že právní norma je retroaktivní, pokud zakládá právní následky na minulých skutečnostech; oproti nim zastáváme názor, že právní norma je

---

(problematika ochrany minulých právních skutečností) nebo mění nastalé právní následky (problematika ochrany nabytých práv). K tomu viz např. Procházka, A. Retroaktivita. In Slovník veřejného práva československého. Sv. III. Brno: R. M. Rohrer, 1934, s. 800-801.

⁶⁰ Nesprávnost označení „pravá retroaktivita“ postřehl i druhý senát německého Spolkového ústavního soudu a nahradil ho proto výrazem „zpětné působení právních následků“ (Rückbewirkung von Rechtsfolgen). K tomu viz např. Petrlík, D. Retroaktivita právních předpisů v komunitárním právu s přihlédnutím k právu českému, německému a francouzskému. Praha: Linde, 2005, s. 44.

⁶¹ Procházka, A. Retroaktivita. In Slovník veřejného práva československého. Sv. III. Brno: R. M. Rohrer, 1934, s. 799.

⁶² Jedná se o náš pokus vytvořit slovo podobné zaužívanému slovu „retroaktivita“; výraz agere nahrazuje se tu výrazem valere znamenajícím v latině mj. i platit (viz např. Kábrt, J. a kol. Latinsko-český slovník. Praha: LEDA, 2003, s. 550).

⁶³ Oproti tomu pojem „nepravé retroaktivity“ obsahuje přímo ve své definici znak tkvící v tom, že předchozí zákon kvalifikoval nějakou skutečnost nebo vyvolal právní následky.

⁶⁴ Fiala i Hanuš zde zřejmě vycházejí z Procházkovy definice retroaktivity pocházející z jeho rané práce, habilitačního spisu [Procházka, A. Základy práva intertemporálního se zvláštním zřetelem k § 5 obč. zák. (studie.). Brno: Nakladatelství Barvič § Novotný, 1928]. Tato skvělá práce je ale v tomto ohledu nepřesná, k čemuž dospěl i sám autor; pod vlivem Jaromíra Sedláčka [viz zejm. Sedláček, J. JUDr. Adolf Procházka: Základy práva intertemporálního se zvláštním zřetelem k § 5 obč. zák. (Studie.). Sbírká spisů právnických a národohospodářských, Sv. XXXVI. Brno 1928, Barvič § Novotný. Str. XXVI + 201. Kč 30-. Časopis pro právní a státní vědu, 1929, r. XII, s. 188-198] revidoval své pojetí tak, že pod pojem skutkové podstaty podřadil nejen

retroaktivní, pokud zakládá právní následky v minulosti, a to bez ohledu na to, zda na skutečnostech minulých (což je většinový případ), na skutečnostech nastalých až po účinnosti právní normy nebo je nezakládá na žádných skutečnostech (tzv. imperfektní nepodmíněná norma).⁶⁵

Neboť ale pojmu právní normy v duchu normativní teorie⁶⁶ nepřičítáme znak obecnosti, pojem retroaktivity právních norem nezachycuje nám jen např. zákony zpětně platící do minulosti, nýbrž i např. procesní úkony státního orgánu⁶⁷ a právní úkony vyvolávající právní následky v minulosti⁶⁸.

Literatura:

- Bergel, J.L. Théorie générale du droit. 4. Vydání. Paříž: Dalloz, 2003, 374 s., ISBN 2 247 05185 5.
- Boguszak, J. a kol. Teorie státu a práva I. Praha: Orbis, 1967, s. 275, 475 s.
- Boguszak, J., Čapek, J. Teorie práva. Praha: Codex Bohemia, 1997, 257 s., ISBN 80-85963-38-8.
- Ďurovčík, J. Retroaktivita. Bulletin slovenskej advokacie, 2005, č. 2, 28-29.
- Fiala, J. Iura quaesita a jejich uplatnění v judikatuře Ústavního soudu. Právník, 1999, č. 3, s. 250-260.

---

skutečnosti podmiňující vznik normy, ale i skutečnosti mající být, a že pro pojem retroaktivity stanovil jako rozhodující determinace skutkové podstaty podmíněné.

⁶⁵ Plně tedy souhlasíme s touto Procházkovou definicí: „Při retroaktivním zákonu je podmíněná skutková podstata (a zpravidla též podmiňující) časově zasazena do doby před vznikem zákona, takže zákon zavazuje již v minulosti ten či onen subjekt k určitému úkonu.“ Procházka, A. Retroaktivita. In Slovník veřejného práva československého. Sv. III. Brno: R. M. Rohrer, 1934, s. 799.

Stejně tak uznáváme (až časové vymezení retroaktivity) pojetí druhého senátu německého Spolkového ústavního soudu označující (pravou) retroaktivitu za zpětné působení právních následků a definující ji tak, že: „Považuje určitou právní normu za retroaktivní tehdy, jestliže její právní následky mají nastat v době, která předchází okamžiku vyhlášení (zpětné působení právních následků). O zpětnou účinnost se naopak nejedná tehdy, jestliže právní norma ve své hypotéze váže právní následky na skutečnosti z doby před vyhlášením právního předpisu, ale vyvozuje z nich tyto následky do budoucna (zpětné navázání na skutečnosti). Jinými slovy je rozhodující, zda právní předpis obsahuje pravidla, která směřují k tomu, aby způsobila právní následky pro dobu před vyhlášením.“ (Petrlík, D. Retroaktivita právních předpisů v komunitárním právu s přihlédnutím k právu českému, německému a francouzskému. Praha: Linde, 2005, s. 45)

⁶⁶ Viz např. Weyr, F. Teorie práva. Brno-Praha: Orbis, 1936, s. 43-44.

⁶⁷ Viz např. zpětné přiznání dávky sociální péče správním rozhodnutím dle ust. §94 odst. 3 zákona č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů (k tomu viz např. Hendrych, D. a kol. Správní právo. Obecná část. 6. vydání. Praha: C.H. Beck, 2006, s. 226); zrušení nezákonného správního rozhodnutí ex tunc dle ust. §99 odst. 1, 2 zákona č. 500/2004 Sb., správního řádu, ve znění pozdějších předpisů; vklad věcného práva do katastru nemovitostí ke dni podání návrhu na vklad dle ust. §2 odst. 3 zákona č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem, ve znění pozdějších předpisů.

⁶⁸ Viz např. odstoupení od smlouvy s právními následky ex tunc dle ust. §48 odst. 2 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů; dovolání se relativní neplatnosti dle ust. §40a zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů.

- Filip, J. Ústavní právo České republiky. I. díl. Základní pojmy a instituty. Ústavní základy ČR. Brno: Masarykova univerzita v Brně a Doplněk, 1999, 536 s., ISBN 80-7239-036-8.
- Gerloch, A. Teorie práva. 2. rozšířené vydání. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2001, 299 s., ISBN 80-86473-04-X.
- Glatzová, V. Krátká obhajoba přípustnosti zpětné účinnosti smluv. Právní rozhledy, 2006, č. 14, s. 518-519.
- Hanuš, L. Důvěra v právo z pohledu nepřipustnosti retroaktivní interpretace právních předpisů. Právní rozhledy, 2005, č. 14, s. 519-523.
- Hanuš, L. Několik glos k ochraně nabytých práv (s přihlédnutím k judikatuře Ústavního soudu ČR). Právník, 2003, č. 6, s. 564-594.
- Hanuš, L. Právní argumentace nebo svévole. Úvahy o právu, spravedlnosti a etice. Praha: C.H. Beck, 2008, 221 s., ISBN 978-80-7400-035-5.
- Harvánek, J. a kol. Teorie práva. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, 501 s., ISBN 978-80-7380-104-5.
- Hendrych, D. a kol. Správní právo. Obecná část. 6. vydání. Praha: C.H. Beck, 2006, 861 s., ISBN 80-7179-442-2.
- Holländer, P. Filosofie práva. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2006, 303 s., ISBN 80-86898-96-2.
- Hurdík, J. Zásady soukromého práva. Brno: Masarykova univerzita, 1998, 168 s., ISBN 80-210-2001-6.
- Chytil, V. Pojmy ve vědě právní. Všeohr, 1931, r. XII, č. 8, s. 215-224.
- Jemelka, L. Problematika retroaktivity právních předpisů. Veřejná správa, 2007, č. 39, s. 12 a 21.
- Júda, V. Princíp právej istoty versus retroaktivita v práve. Právny obzor, 2003, č. 4, s. 403-407.
- Kábrt, J. a kol. Latinsko-český slovník. Praha: LEDA, 2003, 575 s., ISBN 80-7239-036-8.
- Kincl, J., Urfus, V., Skřejpek, M. Římské právo. 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 1995, 386 s., ISBN 80-7179-031-1.
- Knapp, V. Teorie práva. Praha: C.H.Beck, 1995, 247 s., ISBN 80-7179-028-1.

- Knapp, V. Velké právní systémy (Úvod do srovnávací právní vědy). Praha: C.H.Beck, 1996, 248 s., ISBN 80-7179-089-3.
- Knapp, V. a kol. Občanské právo hmotné. Svazek I. Praha: CODEX, 1997, 349 s., ISBN 80-901683-1-0.
- Knapp, V. a kol. Tvorba práva a její současné problémy. Praha: Linde, 1998, 462 s., ISBN 80-7201-140-5.
- Kratochvíl, V. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Brno: Masarykova univerzita, 2002, 571 s., ISBN 80-210-2985-4.
- Krecht, J. Retroaktivita právních aktů. Právník, 2003, č. 11, s. 1136-1145.
- Krejčí, J. Zpětná působnost zákonů z hlediska práva ústavního. Praha: Moderní stát, 1933, 157 s.
- Kubeš, V. Obecné pojmy nauky o nemožnosti plnění (K problematice právních pojmů systematických). In Sborník prací k počtě šedesátých narozenin Františka Weyra. Praha: Orbis, 1939, s. 157-167.
- Kubů, L., Hungr, P., Osina, P. Teorie práva. Praha: Linde, 2007, 335 s., ISBN 978-80-7201-637-2.
- Kysela, J. Na okraj platnosti, účinnosti a retroaktivity zákonů. Právní rozhledy, 2005, č. 22, s. 812-816.
- Mattila, H.E.S., Goddard, Ch. Comparative Legal Linguistics. Aldershot: Ashgate Publishing, 2006, s. 376, ISBN 0-7546-4874-5.
- Merryman, J. H. The civil law tradition. An introduction to the Legal Systems of Western Europe and Latin America. Stanford: Stanford University Press, 1969, 172 s.
- Petrlík, D. Retroaktivita právních předpisů v komunitárním právu s přihlédnutím k právu českému, německému a francouzskému. Praha: Linde, 2005, 131 s., ISBN 80-7201-558-3.
- Pražák, J.M., Novotný, F., Sedláček, J. Latinsko-český slovník. Praha: KLP, 1999, 1425 s., ISBN 80-85917-51-3.
- Procházka, A. Retroaktivita. In Slovník veřejného práva československého. Sv. III. Brno: R. M. Rohrer, 1934, s. 799-803.
- Procházka, A. Tvorba práva a jeho nalézání. Brno-Praha: Orbis, 1937, 154 s.
- Procházka, A. Základy práva intertemporálního se zvláštním zřetelem k § 5 obč. zák. (studie.). Brno: Nakladatelství Barvič § Novotný, 1928, 201 s.

- Procházka, A. Quo vadis...? Právní rozhledy, 1996, č. 5, s. 212-213.
- Púry, F., Šámal, P. Ještě k problematice promlčení trestnosti činů ve vztahu k zákazu retroaktivity nepříznivějšího zákona v neprospěch pachatel. Právní rozhledy, 1996, č. 11, s. 504-508.
- Rebro, K. Římské právo súkromné. Bratislava: Obzor, 1980, 278 s.
- Savigny, K. System des heutigen römischen Rechts. Svazek VIII., Berlin: Deit und Comp., 1849.
- Sedláček, J. JUDr. Adolf Procházka: Základy práva intertemporálního se zvláštním zřetelem k § 5 obč. zák. (Studie.). Sběrka spisů právnických a národohospodářských, Sv. XXXVI. Brno 1928, Barvič § Novotný. Str. XXVI + 201. Kč 30-. Časopis pro právní a státní vědu, 1929, r. XII, s. 188-198.
- Sedláček, J. Občanské právo československé. Všeobecné nauky. Brno: Nákladem československého akademického spolku „Právnick“ v Brně, 1931, 288 s.
- Skřejpek, M. Retroaktivita a římské právo. Právnick, 2001, č. 6, s. 616-632.
- Steiner, V. K problematice nepřipustnosti retroaktivity právních norem. Právnick, 1994, č. 1, s. 1-6.
- Šimáčková, K. Retroaktivita z pohledu ústavního práva. In Dny veřejného práva, sborník z mezinárodní konference. Brno: Masarykova univerzita, 2007, s. 151-167.
- Tichý, L. K časové působnosti novely občanského zákoníku. Právnick, 1984, č. 12, s. 1104.
- Tilsch, E. Občanské právo. Obecná část. Praha: Všehrd, 1925, 205 s.
- Vážný, J. Teorie římského práva a moderní právní věda. Časopis pro právní a státní vědu, 1935, r. XVIII, s. 344-349.
- Večeřa, M., Urbanová, M. Základy sociologie práva. DOPLNĚK: Brno, 1996, 207 s., ISBN 80-85765-69-1.
- Vojtíš, P. Právní skutečnosti a právní vztahy z pohledu současné právní vědy a z pohledu normativní teorie. Rigorózní práce. Brno, 2006, 199 s.
- Weinberger, O., Kubeš, V. (editoři), Kosek, J. (uspořadatel). Brněnská škola právní teorie (normativní teorie). Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2003, 440 s., ISBN 80-246-0689-5.
- Weyr, F. K problému tz v. automatické normotvorby (Poznámky ke spisu Ad. Procházky: Tvorba práva a jeho nalézání). Časopis pro právní a státní vědu, 1938, r. XXI, s. 92-101.

- Weyr, F. Teorie práva. Brno-Praha: Orbis, 1936, 375 s.
- Wojtczak, S. Lex retro non agit. Obsah zásady – teoretická analýza. Právní obzor, 2004, č. 5, s. 395.

Kontaktní údaje na autora – email:

43629@mail.muni.cz